ISSN 1694-7622

С.Нааматов атындагы НМУнун

ЖАРЧЫСЫ
ВЕСТНИК

НГУ имени С.Нааматова

№2,3 2016

Психолого-педагогический анализ сущности понятия «исследовательская компетенция» 197
Psycho-pedagogical analysis of the essence of the concept of "research competence" 197
Султанбаева Г.С., Барганалиева Ж.К.
AVN чөйрөсүнүн интерфейстерин жана билим берүүчүлүк портфолиону пайдалануу менен изилдөөчүлүк компетенцияларды калыптандыруу 200
Формирование исследовательских компетенций с использованием интерфейсов среды AVNи образовательного портфолио 200
Formation of research competence with interfaces AVN environment and education portfolios 200
Табалдиева Ч.Б.
География предметин окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу 202
Тажибаева У.К.
«Курманжан датка" романын инсандын өнүгүүсүнө багыттап окутуу 203
Таирова К.А.
Көркөм адабиятты тарбиялоонун булагы катары изилдөө илимий-педагогикалык проблема катары 206
Такырбашова Г.К.
Комнатные растения – как объекты в преподавании биологии в школе 208
Таштанкулова Ж.Ж.
Современные технологии преподавания, как основа педагогики сотрудничества 211
Токонбекова К.Ч., Джолдошева Н.Д., Жоргоев Р.Т.
Кыргыз Республикасындагы жогорку окуу жайларда педагогика багытындагы окуган студенттердин практикадагы проблемалары 212
Толобаев М.Ш.
Воспитание здорового образа жизни Кыргызстанской молодёжи посредством спорта 215
Төлөнова Г.
Иш кагаздарынан мүнөздөмөнү окутууда интерактивдүү усулдарды пайдалануу 216
Тунгатарова Н.К.
Дидактическая игра в педагогическом процессе детского сада 219
Турдубаева Р.Ж.
Психологическая поддержка учителя вне школы – одно из направлений методической службы 221
Узакова М.
Студенттердин математикалык билимдерин өркүндөтүүнүн проблемалары . 224

ГЕОГРАФИЯ ПРЕДМЕТИН ОКУТУУ ПРОЦЕССИНДЕ ОКУУЧУЛАРДЫН ЭКОЛОГИЯЛЫК МАДАНИЯТЫН КАЛЫПТАНДЫРУУ

Табалдиева Ч.Б

Табалдиева Чынара Бейшенкариевна – аспирант, Кыргыз-Түрк Манас университети, Бишкек ш.

Аннотация. *Бул макалада окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандырууда география предметинин мүмкүнчүлүктөрү талкууланды. Окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруунун формалары каралды.*

Түйүндүү сөздөр: *экологиялык маданият, жаратылышты коргоо, географиялык чөйрө.*

Экологиялык коопсуздук өлкөнүн улуттук коопсуздугунун курамдык бөлүгү катары туруктуу өнүгүүнүн милдеттүү шарты жана жаратылыштык системаларды коруунун жана айлана-чөйрөнүн тийиштүү сапатын сактоонун негизи болот.

Улуттук экономиканын бардык тармактарын реформалоо республиканын бардык экосистемаларынын туруктуу абалын эске алуу менен жаратылыштык ресурстарды пайдаланууга карата мамилени өзгөртүүгө негиз болууга тийиш. Ушуга байланыштуу республиканын Экологиялык коопсуздугунун концепциясынын жаңы редакциясы туруктуу өнүгүүнүн контекстинде иштелип чыккан.

Бул Концепция республиканын экологиялык коопсуздугун камсыздоонун жоболорун этаптуу ишке ашырууну көздөйт:

- биринчи этап (2006-2010-жылдар) - экосистемалардын потенциалдуу сыйымдуулугун эске алуу менен социалдык-экономикалык өнүктүрүү;
- экинчи этап (2010-2015-жылдар) - айлана-чөйрөнүн булганышынын деңгээлин азайтуу, табигый чөйрөнү сактоо жана калыбына келтирүү;
- үчүнчү этап (2015-2020-жылдар) - айлана-чөйрөнүн сапатын жакшыртуу жана жаратылышты туруктуу пайдаланууга жетишүү [9].

Мектепте географиялык билим окуучулардын дүйнөгө болгон илимий көз карашын калыптандыруу менен эле катар географиялык чөйрөнүн экологиялык маселелерин кеңири карап жана адамдын жаратылышка баалуулук мамилесин калыптандырат.Мектептин география предметинде экологиялык проблемалар 3 баскыч (глобалдык, регионалдык, локалдык) менен тыгыз байланышта окуу процессинде ишке ашат [1]. Глобалдык экологиялык курч маселелер регионалдык жана локалдык деңгээлде мектепте окутулуучу "Кыргыз Республикасынын географиясын" окутууда конкреттүү каралат. Окуу процессин учурдун талабына, окуучунун муктаждыгына, кызыгуусуна, жөндөмүнө карата уюштуруу талапка ылайык. Анткени, азыркы учурда мектеп практикасында дагы деле болсо окуу процесси натыйжасыз болуп, окуучулардын билимдери, билгичтиктери, көндүмдөрү жакшы көрсөткүчтөрдү бербей келүүдө. Окуучулардын жаратылышка болгон мамилеси, көз карашы башкача айтканда экологиялык маданияттын деңгээли төмөн. Анын себебинин бири болуп, окуу процессинде шарттардын талапка жооп бербегендиги, экологиялык маданият менен окуу процессинин байланышынын төмөндүгү, окуучулардын класстан тышкаркы убактарында экология менен байланышынын жоктугу, иштелип чыккан илимий экологиялык маданиятты калыптандырууга багытталган методикалык иштелмелердин жетишсиздиги саналат.

Экологиялык маданият адамзат маданияттарынын көп кырдуу өнүттөрүнүн бири. Ошондуктан алгач "маданият" түшүнүгүнүн баштын ачып, маани–маңызын тактап ачуу зарылдыгы бар. «Маданият» деген сөз түрдүү себептер менен ар кандай шарттарда колдонулуп келет.

Ю.В. Рождественскийдин аныктоосу боюнча "Маданият – муундан муунга өтүп, жыйналып, сакталып келген жеке, группалык жана коомдук пайдалуу тажрыйбалардын жыйнагы. Маданият жеке инсандын маданияты, топтун маданияты жана коомдун маданияты болуп бөлүнөт. Коомдук маданият деп анын өкүлдөрү тарабынан жыйналган жана сакталган, пайдаланылган тажрыйбалардын тутумун айтабыз. Топтун маданияты – жыйналган тажрыйбалар менен эрежелерди колдонуу, жеке инсандын маданияты – коомдук тажрыйбаны өздөштүрүп колдонуу менен өзүнүн өнүккөн жеке тажрыйбасы [7:25–б.]

Экологиялык маданият – бул маданият таануунун жаңы тармагы. Болжол менен 20-кылымдын 60-жылдарында түзүлгөн экологиялык курч абалдардан улам пайда болгон экология илими белгилүү окумуштуу В.И. Вернадскийге таандык.

И.Д. Зверевдин пикиринче "Экологиялык маданият – адамда белгилүү бир билим менен билгичтиктин болуусу, жашоо тиричиликке дараметы жана табиятка таттуу мамиле кыла турган иш-аракети", - деп белгилейт [5;32-б.].

Экологиялык билимдин эң алдыңкы перспективалык багыты, социалдык-экологиялык проблеманы эске алган географиялык экологиянын алкагында жүзөгө ашуучу келечектүү милдет болуп саналат. Бардык географиялык коом «Без географии Вы нигде», - деген девиз менен жашайт. Чындыгында эле буга факт катары ЮНЕСКОнун «Образование: сокрытое сокровище» программасында XXI кылымдын жалпы адамзаттык 4 билими: философия, тарых, география, чет тилдери (кошумча маалымат технологиялары) тармагынын арасында география да камтылган [9].

Адам менен коомдун өз ара таасиринин көп кылымдар бою тажрыйбасын жалпылап, географиялык маданият өзүнө зор руханий мүмкүнчүлүктөрдү камтып, биздин коомубуздун илимий–техникалык өнүгүүсүнүн кыймылдаткыч күчтөрүнүн бири катары кызмат кылат.

Окуучулардын географиялык маданиятынын калыптануусу:

- географиялык айлана–чөйрөгө болгон мамиле, коомдун жашоосунун негизи катары аны жакшыртууга болгон аракет;
- дүйнөнүн географиялык картинасынын өзгөчөлүктөрүнүн өзгөрүүсүн жана калыптануусун үйрөнүү;
- курчап турган географиялык чөйрөнүн географиялык параметрлерин бөлө билүү жөндөмдүүлүктөрү, картографиялык билгичтикти чыгармачыл колдонуу;
- стандарттуу эмес географиялык проблемаларды чечүү жөндөмдүүлүгү;
- географиялык чөйрөнүн өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрүн прогноздоо билгичтиги [6].

Мектептеги географиялык билим берүү окуучулардын адеп–ахлактык потенциалын өнүктүрүшү керек. География окуу предмети катары дүйнөлүк көз карашты өзүнө камтыган жалгыз мектеп предмети. Ал башка табигый илимдер менен бирге окуучуларда "географиялык катмар", "жашоо чөйрөсү", "биосфера", "ноосфера" түшүнүктөрүн калыптандырат. Андан сырткары окуучуларды аймактык (регионалдык) негизде (подход) социалдык–экономикалык процесстерге регионалдык политиканын жардамы менен таасир берген негизги инструмент катары илимий таанып билүү ыкмасы менен тааныштыра турган жалгыз предмет. Окуучулардын жалгыз гана гуманисттик дүйнөгө болгон көз карашын калыптандырып, мекенин

сүйүүгө жана патриоттуулукка тарбиялабастан, айлана–чөйрөгө болгон социалдык жоопкерчиликтүү жүрүш–турушун калыптандыруучу предмет катары да негизги милдет жүктөлгөн. Экологиялык маданиятты калыптандыруу окуучу жаратылышты коргоодогу негизги эрежелер жана экологиялык коркунуч жөнүндө так түшүнүктөргө ээ болгон шартта гана ийгиликтүү ишке ашат [3].

Азыркы учурда илимий техникалык өнүгүүнүн натыйжасында маалымат булактары жетиштүү болуп, Амазонка токойлорунда, Тынч океандын түбүндө эмнелер болуп жаткандыгынан окуучу кабардар. Ошондуктан географиялык билим берүүдө актуалдуу проблемалардын бири–окуучуларды өз жеринин жаратылышын окуп үйрөнүүгө кызыктыруу болуп саналат. Кызыктыруунун да бирден–бир ыкмасы географияны окутууда экологиялык багыттуулугун күчтөндүрүү.

География менен экология бири-бирине универсалдуулугу менен окшош предметтер, алар математика, физика, биология, химия илимдери менен тыгыз байланышта. Экологиялык проблемалар коомдон жаралат. Ал эми коом менен адамдын өз ара байланышын география предмети окутат [2].

Көптөгөн экологиялык багыттагы тажрыйбаларга таянып, экологиялык маданиятты калыптандыруунун төмөнкүдөй формасын колдонуу натыйжалуу болот:

- предметтик – экология сабагындагы иш-аракеттер (теориялык материалдарды өздөштүрүү, экологиялык маселелерди чечүү, кроссворд түзүү жана башка чыгармачылык иштерди аткаруу);
- предмет аралык – биология, химия, география, сабактарынын экологиялык мазмунун колдонуу, экологиялык темадагы презентация жана фильмдерди көрүү;
- сабактан сырткары – сабактан сырткары жана класстан сырткары иштердин түрдүү формалары: экологиялык мероприятияларды өткөрүү, экологиялык акцияларга катышуу, экологиялык көргөзмөлөрдү уюштуруу, класстык сааттарды иштеп чыгуужана өткөрүү.
- окуучулардын изилдөө иш аракеттери – окуучулар арасында жыл сайын өткөрүлүүчү экологиялык конференцияларды уюштуруу, экологиялык конференциялардын жеңүүчүлөрү үчүн илимий практикаларга катышуу [4].

Экологиялык маданиятка тарбиялоо боюнча иштер окуучуларда болгон жаратылышты сүйүүгө жана аны коргоого болгон кызыгууну пайда кылып, жаратылышты коргоо иш аракеттерин өнүктүрүүгө багыттайт.

Деги эле Кыргызстандын туруктуу өнүгүшү үчүн экологиялык билим берүүгө мамлекеттик маани берилип, Билим берүү жана илим министрлигинин алдында "Экологиялык билим борборун" уюштуруу зарыл. Бул борбор Кыргызстандын жаратылышын коргоо жаатында иш алып барып, окуу программаларына экологиялык сааттарды киргизүү менен окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандырууга көмөкчү болоор эле.

Адабияттар

1. *Алтыбаев. Ш.Ы.* Мектеп географиясын экологиялаштыруунун айрым жолдору. – Б., 2007.-58 б.
2. *Буковская, Г.В.* Формирование экологической культуры школьников [Текст] / Г.В. Буковская. - Тамбов, 1999.
3. *Бережнова Е.В.* Основы учебно-исследовательской деятельности студентов: Учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений / Бережнова Е.В., Краевский В.В. - М.: Издательский центр "Академия", 2005.
4. *Захлебный А.Н., Суравегина И.Т.* Экологическое образование школьников во внеклассной работе. – М.: Изд-во " Просвещение" , 1984 г.
5. *Зверев И.Д.* Ведущие идеи и понятия содержании экологического образования в школе. - М.: Педагогика, 1979. - 45с.
6. Развитие исследовательской деятельности учащихся : метод. сб.- М.: Народное образование, 2010.
7. *Рождественский. Ю.В.* Культура. Начальная школа. - М., - 2002, № 6.25с.
8. http: www.eco.nw.ru/lib/data/10/07/120710.htm
9. http://cbd.minjust.gov.kg/act/preview/ky-kg/58629/10?mode=tekst

---

«КУРМАНЖАН ДАТКА" РОМАНЫН ИНСАНДЫН ӨНҮГҮҮСҮНӨ БАГЫТТАП ОКУТУУ

Тажибаева У.К.

Тажибаева Уркия Кочкоровна – окутуучу, КМДТжСА, Бишкек ш.

УДК 37.371.3:894.341

Аннотация: *макалада окуучулардын жалпы эле адабиятка, анын ичинде поэзияга болгон кызыгуусун арттыруунун көйгөйлөрү каралуу менен бирге окуучуларда дүйнөнү кабылдоосун, эстетикалык табитин ойготуу, атуулдук, адеп-ахлактык позициясын бекемдөө максаты коюлат.*

Аннотация: *в статье вместе с проблемами повышения интереса к поэзии рассматриваются и задачи возрождения и развития эстетического мировоззрения учащихся, и закрепления у них нравственной патриотической позиции.*

Abstract: *This article is about Controlling in poetries this aims:to perceive the world, invite intrest aesthetics to develop, patriot, education and issues to develop interest of pupils for literature especially poetry.*

Түйүндүү сөздөр: *эл-жериң сүйүү, ой жүгүртүү, акылмандуулук, сөздүн таасири, поэзия чебери, датканын үмүт-тилеги, адилеттүүлүк.*

Ключевые слова: *любовь к отчизне, народу, мышление, мудрость, влияние слова, мастер поэзии, мечты датки, справедливость.*

Key words: *develop poetric education of pupils, thinking, being smart, influence of words, poetric talent, hopes, education.*

Билим, тарбия берүүнүн сапатын өркүндөтүү, өлкөбүздүн өнүгүшүнө өз салымын кошуучу атуулдарды тарбиялоо бүгүнкү күндүн олуттуу маселелеринин бири. Эл керегине жараган атуулдарды тарбиялоодо эң биринчи мектеп зор милдетти аркалайт. Мектептен алган билим сапаты окуучунун андан аркы илимин өркүндөтүүсүнө өбөлгө түзүп, анын турмуштагы жетишкен ийгиликтерине түздөн-түз таасирин берет. Окутуунун натыйжалуулугу берилүүчү маалыматтын көлөмүндө эмес, окуу ишмердүүлүктүн таасири астында окуучунун рухий дүйнөсүндөгү сапаттык өзгөрүүгө, калыптанууга байланыштуу болот.